

«Mahbub ul-qulub» - dillarimiz obodligi...

NDKI katta o'qituvchisi To'xtaev D.Sh.

NDKI 6-13 MT guruhi talabasi Karimova N.Q.

«Yuz jafo qilsa manga, bir qatla faryod aylamon,
Elga qilsa bir jafo, yuz qatla faryod aylaram»

A.Navoiy

Vatanimiz azaldan bashariyat tafakkur xazinasiga ulkan hissa qo'shib kelgan. Asrlar o'tadi, o'taveradi, lekin ota-bobolarimizning yuksak ma'naviyati, ilm-ma'rifat sohasidagi erishgan yutuqlari hamisha biz uchun o'rnak bo'lib qoladi. Masalan, she'riyat mulkining sultoni bo'lgan Hazrati Alisher Navoiyni olaylik.

Butun umrini yaxshilikka, ezgulikka, insoniylikka, o'z milliy g'ururini, tilini, adabiyotini yuksaklarga ko'tarishga baxsh etgan bobomiz Hazrati Alisher Navoiy bilan har qancha faxrlansak haqlidirmiz. Uning noyob asarlari xalqimiz ma'naviy merosining yuksak namunasi bo'lib xizmat qiladi. Biz yosh avlod, Hazrati Navoiydek buyuk insoniylikni, eliga, yurtiga fidoiy bo'lishning oliy namunasini, ezgulikka, soflikka, sevgi va sadoqatga chorlashning mumtoz hissiyotlarini o'rganishimiz lozim va bu bebaho merosni kelajak avlodlarga hech qanday xiyonat qilmay yetkazish bizning muqaddas vazifamizdir. Ana shu muqaddas vazifaga va burchga sodiq qolishda bizga e'tiqod, imon, g'urur va o'zlikni anglash muhimdir. Hazrati Alisher Navoiy o'z asarlarida adolat va insonparvarlik g'oyalarini targ'ib etgan. Ana shunday asarlaridan biri bo'lgan, sharqda yetti iqlim istiqboli uchun mangu chiroq bo'lgan ajib bir asari «Mahbub ul-qulub» ham xuddi «Xamsa» singari millatning faxridir. Bu asar ulug' mutafakkir va buyuk shoir Alisher Navoiyning umri oxirida 906 (1500-1501) yilda yozilgan yirik nasriy asaridir. U muallifning g'oyat mazmunli va sermashaqqat hayoti davomida to'plagan boy tajribasi va xulosalarining yig'indisidir. Alisher Navoiy bu asarida ham inson haqida qayg'uradi. Uning dardini chekadi, insoniylikka yarashqli fazilatlarni madh

etadi, unga zid bo'lgan illatlarni nafratlaydi, ya'ni insonparvarlik, xalqparvarlik bu asarning bosh g'oyasini belgilaydi. Shuningdek, asardagi so'zlarning dillarga yoqimlilik tufayli asarga «Mahbub ul-qulub» (Qalblar sevgilisi) deb nom qo'yildi va asar uch qismga bo'lindi.

«Mahbub ul-qulub»ning birinchi qismida Navoiyning siyosiy, ijtimoiy-axloqiy va ma'rifiy qarashlari aks etgan bo'lsa, bu asarning ikkinchi qismi asosan axloqiy masalalarga bag'ishlanadi. U 10 bobdan iborat bu qismda yaxshi fazilat va yomon xislatlar tahlil etib beriladi. Aytish mumkinki, Navoiy o'z o'quvchilariga mana bu yaxshi fazilatlar senga o'rnak bo'lsin, mana bu yomon xislatlardan esa o'zingni ehtiyot tut,- demoqchi bo'ladi.

«Mahbub ul-qulub»ning uchinchi qismi «Turli foydali maslahatlar va maqolalar» deb nomlanadi va har xil foydali pandlar hamda hikmatlarni o'z ichiga oladi. Bu qismi g'oyat boy mazmunli va rang-barangdir. Unda ham odam va odamiylik haqida, chin insoniy fazilatlar to'g'risida asrlar mobaynida hali tajribasi va bilimining asosi sifatida yig'ilgan fikrlar, shuningdek, Navoiyning uzoq hamda murakkab hayot tajribasining natijalari, xulosalar keltirilgandir. Navoiyning o'zi qayta-qayta takrorlagani «oz so'z-soz so'z» hikmatiga to'la rioya qiladi va hech qanday mubolag'asiz aytish mumkinki, deyarli har bir jumla, har bir ta'kid va tanbehda hikmat va donolik namunalarini yaratadi va ularga rioya qilishlik-barkamol bo'lishlik demakdir.

Navoiy ushbu asarida yuksak insoniy fazilat va ezgulikni madh etish, targ'ib, tashviq etish bilan cheklanmaydi. U ayni zamonda odamlardagi yomon, xunuk, insoniylikka xilof xislatlarni, insonlar uchun, jamiyat uchun zararli, sharafli inson sha'niga yarashiqsiz xulq-atvor va sifatlarni qoralaydi, tanqid ostiga oladi. Navoiy bu qismda, o'zining ijtimoiy qarashlariga oid fikrlarini davom ettiradi, chuqurlashtiradi, yangi-yangi dalillar bilan asoslaydi. Navoiy ilm ahlini g'oyat yuksak baholaydi, mamlakat obodonligini ta'minlashda, xalq ahvolini yengillashtirishda ularga juda katta umid bog'laydi. Bu xususda «Mahbub ul-qulub» dagi:

Kishiga necha kelsa mushkul hol,

Hikmatu aql anga erur, halol,

Kabi bayt va ilm hamda olimlar haqidagi fikrlari g'oyat ahamiyatlidir. Shuningdek, o'rganib undan amalda foydalanmagan, ya'ni ilmini xalq, mamlakat xizmatiga qo'ymagan olimlarni Navoiy hajv ostiga oladi.

Navoiyning ilm-fan haqidagi o'g'itlari uning ma'rifatparvarlik g'oyalarining uzviy qismini tashkil qiladi. U butun hayoti davomida ilm-ma'rifatni targ'ib etdi. Mehnat aziyatini chekib ilm o'rganganlarni olqishladi va avlodlarni ilm-ma'rifatni egallashga da'vat etdi. Uning «Bilmaganni so'rab o'rgangan olim va orlanib so'ramagan o'ziga zolim. Oz-oz o'rganib dono bo'lur, qatra-qatra yig'ilib daryo bo'lur» kabi dono o'g'itlari xalqning hikmatli so'zlariga aylanib ketdi.

«Mahbub ul-qulub» dagi materiallar zaminida nutqning juda ko'p fazilat va xislatlari ochiladi. Jumladan, Navoiy «nodon pandida g'alat muqarrar va dushman nasihatida firib mutasavvar» ekanligini, ular bilan muloqatda bo'lganda aql va tadbir bilan ish ko'rishni maslahat ko'radi. Navoiy ushbu asarida «Zamon kishilari bevafoolidan bag'rimda tikonlar bor va davr xalqi behayoligidan ko'ksimda yaralar bor. Bular haqida yozay desam, katta chidam menga vafo qilmaydi va barchasini qalamga olay desam, uzoq umr davomida ham tugatib bo'lmaydi» deya bevafoalarining jabridan fig'on chekadi va ushbu baytni keltiradi:

Kimga qildim bir vafokim-yuz jafosin ko'rmadim?

Ko'rguzub yuz mehr, ming dardu balosin ko'rmadim?

Shunday qilib, Alisher Navoiy «Mahbub ul-qulub» asarida o'z zamonasiga va undagi ijtimoiy tabaqalar, guruhlar, ijtimoiy-siyosiy va axloqiy hodisalarga faol munosabat bildiradi va o'zining yuksak optimistik tilagini, kelajak avlodlariga qaratilgan eng pokiza tuyg'ularini, gumanistik niyatlarini, dono o'g'itlarini asarga g'oyat katta dadillik va o'ziga xos qat'iylilik bilan teran mazmunda bayon etadi.

